

ADATOK ÉS ADALÉKOK

ZOLNAI BÉLA

ADY-EMLÉKEK

Ady Endrét nem ismertem „személyesen”, csak látásból. Látni is csak egyszer láttam. 1913 telén volt, amikor a Váci utca déli részén, a Vámház körúthoz közel levő, azóta megszünt Mike-féle vendéglőben vacsoráztam. Főleg diákok, kispénzű intellektuellerk jártak oda. A gazda hónap végén hitelezte is a kosztot . . . A szemközti asztalhoz telepedett le Ady. Nyilván jól érezte magát ebben a miliőben. Bort rendelt és iszogatót, időnként körüljártatva a szemeit. Lehetetlen volt föl nem ismerni. A Váci utca északi, üzleti részén, egy fényképész kapubanyiló kirakatában ki volt akasztva akkor már közismert képe: homlokára omló, simított fekete haj, nagy fekete szemek. Volt benne valami szuggesztív szépség. Az arca azóta is így él a köztudatban. Észrevette, hogy nézem. Bizonyára nem esett neki rosszul, de attól kezdve kerültem a tekintetét.

Akkor már túl voltunk az Ady-forradalmon, de még mindig lázadónak és rossz magyarnak számított, aki hívének vallotta magát. Költői mivolta és nimbusza csak nőtt a közvetlen közelségben. A prózai környezet kiemelte akkor már klasszikussá vált vonásait. Horváth János tanulmánya *Ady s a legújabb magyar líra*, (1910) óta szankcionálva volt az ő „beérkeztsége”, bár a harcok még folytak körülötte. Jóleső érzés volt egy helyiségben ülni vele, 24 éves ismeretlenségemben szemtől-szembe a jelennek akkor már legnagyobb költőjével.

*

Nyolcadikos gimnazista voltam Kolozsvárott (1908), amikor először a kezembe került Adynak egy verskötete. Abban az időben, amikor inkább elkobozták a diákoktól az Ady-verseket: kolozsvári piarista tanáromtól, Visegrádi Lajostól kaptam olvasni az *Új verseket*. Visegrádi néhány évvel ezelőtt elhunyt. Adyért is hálás vagyok neki. Nyilván azzal a szándékkal adta, hogy a „legújabb magyar lírát” megismertesse velem. Nem lehetett ellenszenves előtte ez az új költészet . . . Néhány nappal később visszaadtam neki a kötetet, mondván, hogy nem értek semmit belőle. (Azért szólok erről, mert tipikus volt ez az attitűd a századelő fiataljainál.) Visegrádi jóindulatúan, de kissé gúnyorosan mosolygott, mikor arra merem célozni, hogy valami nincs rendben Ady körül: vagy én nem jutottam még odáig, hogy megértsem, vagy Adyban van a hiba: nem tartozik a megérthető, „értelmes” költők közé. De a dolog tuskét hagyott bennem . . . Utólag azzal vigasztalhatom magamat, hogy 1906-ban a 37 éves Ignó, a *Nyugal* szerkesztője, ezt írta *A fekete zongora* c. versről: Akasszanak föl, ha értem. De szép.

Persze, mai szemlélettel nehéz elképzelni, hogy Ady egy ellenszenves, új, talán komikus világot akart ráerőltetni a magyarságra. Pedig irodalmi neveltetésünk ezt a hitet keltette bennünk. Mikor 1908-ban fölkerültem Pestre, az Eötvös Kollégiumba, néhány „modern” barátommal — Baranyai Zoltán, Denghy János, a Nietzsche-rajongó Dobóczki Pál, aki elesett a világháború elején — minden hónapban elmentünk a Nagy Endre-kabaréba, ahol a műsor slágerej között, Apponyi Albert kifigurázása mellett, Ady komikumnak számító versei vagy egyenesen paródiái is szerepeltek. Mindenki ott volt, akinek valami köze volt az irodalomhoz. A műsort vidékről is kultiválták. Időnként Dézsi Lajos, a magyar irodalom-történet kolozsvári professzora is megjelent a kabaréban: ő igazán távol állott lélekben Adytól. Mindenesetre érezhettük, hogy az irodalmi kritikának egyik fóruma lett Nagy Endre és hogy a magyar irodalom egy sorskérdésének tárgyalásához asszisztálunk. Ady volt az 1910 körüli évek egyik nagy közéleti problémája.

Akkoriban írta Ady-paródiáit Lovászy Márton.¹ A füzeteknek nagy sikerük volt. Társaságban Adyról vitatkoztak. Teljes értetlenség mutatkozott Ady stílus eszközei iránt. Amit a stílusvizsgálat mint Ady zeneiségének egyik új eszközét fedezett föl, az *isméllést*, a kabaré-kritika éretlen öncélódással fogadta („Hát maga megbolondult, Hogy mindent kétszer mond, Hogy mindent kétszer mond?”)

Az Ady-hívek szinte nyilvántartásba kerültek. Voltak, akik még tagadták Ady-pártiságukat, de titokban már közeledtek az Ady-rajongás felé. (Ritkák azok a korszakok irodalmunkban, amikor a közönségnek harcos kiállással rajongani kellett valamely költőért: ilyen volt a Petőfi korszaka is.) Ehhez a rajongáshoz úgylátszik a tagadáson keresztül kellett eljutni. A századeleji „zsúrokon” mindig akadt egy süvölvény, aki szmokingban, csapzott hajjal a züllött műköltőt mímelve, Adyt ironizálva, gúnyosan szavalta, azzal a céllal, hogy az irodalom szellemének tetsző jócselekedetét visz végbe.

Egyik jóhumorú barátommal történt a következő eset. Idősebb urak társaságában Adyról folyt a vita. Az egyik vitatkozó Szabolcskát dicsérte. Adyval szemben. (Ilyen is volt még akkor.) Barátom ajánkozott, hogy elszaval egy Szabolcska-verset. És előadta Karinthy paródiáját, szentimentális modorban:

....
A mi falunkban este van, ha lenyugszik a nap.

.....
Forgácsot vág a fából a gyalu.
Csodálatos, csodálatos falu.

Az idősebb úr megilletődve halgatta a lényegretapintó, andalítóan leplezett gúny-verset és némi áhitatos szünet után megtörte a csendet:

— Látod, öcsém ez az igazi poézis!

*

A Lovászy-paródiák lassan elmaradtak a kabaré műsorából és a helyükbe Reinitz Béla Ady-daljai jöttek. A hangulat átbillent a diadalmas pátosz oldalára. „Röpij hajóm, ... rajtad a Holnap hőse” (*Új vizeken járok*): Ady az öreg urak játékszeréből a harcos ifjúság kifejezője lett. Ettől kezdve nem nevetni, hanem lelkesedni jártunk a Nagy Endre-kabaréba. Az volt az érzésünk, hogy egy új, nagy költő elismertetésének előharcosai vagyunk. Mindenki könyv nélkül tudta a Tengerpart, alkony, kis hotelszoba ... kezdetű verset (*Egyedül a tengerrel*), ismétlődő második soraival.

Az Eötvös Kollegium határozottan Ady pártjára állt. Mikor megjelent a Kollégium tanárának, Horváth Jánosnak *Ady s a legújabb magyar líra* című füzeté, a kollégium dicsőségének tekintettük, hogy az irodalomtudomány boncasztalára került az új költészet. Tudományos probléma lett az országos vitából, amelynek megoldását és fejtegetését csak a maradiak elleneztek. Ma nehéz elképzelni, hogy a velem egykorú nemzedéknek presztizskérdése volt Ady. Lenéztük azokat, akik Adyt „nem értik”. Persze mi is csak inkább azokat a verseket értettük, amik Horváth János könyvéből diadalmasan és makulátlanul elevenedtek meg — mint pl. a *Halál lovai* — és amelyek még közelebb állottak az Arany utáni, „rejtélytelen” költészethez. Valósággal faltuk az első Ady-magyarozatot, a „magyar Brunetiére” tanulmányát, amely a mi szimbolizmusunkat magyarozza. Riegler (Szakolczay) Ernő zenét komponált Ady verseihez, az évente szokásos farsangi kabaréelőadásra. Ady-dalokat énekeltek a színpadon zongorakisérettel. A titkok titka meg volt fejtve: Ady egyszerre érthetővé vált, mindenki számára hozzáférhetővé. Horváth könyve Ady „gyökeréhez” igyekezett hatolni és — amint mondani szokták — fölnyitotta a szemeket. Ady üldözött verskötetei ott állottak finom bőrbe kötve a kollégiumi könyvtár nyílt polcain, hivatalos elismerésként. Csak hozzájuk kellett nyúlni, leemelni őket a polcról (nagy dolog ez egy könyvtárban), hogy kezünkben legyen a mának legfőbb irodalmi problémája.

Akkor még úgy hittük, a probléma tisztán „artistikus”, „esztétikai” sikon fekszik és hogy Ady stílusforradalmár, de politikai lázadására még alig eszméltünk rá, bár Horváth János már utalt Adynak „a mai socialisticus törekvésekkel ... a hazai társadalmi viszonyokkal való kapcsolatára”.

¹ Lovászy Márton Tisza Istvánnak a magyar költészet ügyeibe való illetéktelen beavatkozását is kifigurázta, *Magyar Fűtyülő* c. röpiratában.

Az Ady-kultuszt fokozta, mikor értesültünk róla, hogy a hargitai Horváth János összerakozott a szomszédos érmdinszenti Adyval, bár a barátság részleteiről semmit sem tudunk meg. De a Kollégium szerepe a modern tudomány és az élő irodalom összetalálkozásában jóleső érzést keltett valamennyiünkben.

Egyszer Horváth János elhozta a kollégiumba Ady Endrét (én sajnos éppen távol voltam): mindenki lelkesedett és a Kollégium erkölcsi sikerének érezte az üldözött költő és a franciás kultúrában élő, Párizsban járó kollégisták találkozását.² (A franciáság jelentette akkor, 1910 táján, a modernséget, a haladást.)

Ady kollégiumi látogatása szemtanúk elbeszélése alapján elevenen áll előttem. Ady Horváth János lakására ment. Jelen volt Szabó Miklós is és rövid időre az igazgató, Bartoniek Géza — „Bégé úr” — is benézett Horváth Jánoshoz, Ady látogatásának hírére. Borozgatás közben Ady — alig ivott valami keveset, szomorúnak látszott — azt az óhaját fejezte ki, hogy szeretne az ifjúsággal találkozni. Megadták csöngettyű-rázással a gyülekezés jelét és mindenki sietett a Diszterembe, amely egyuttal Eötvös József könyvtárának elhelyezésére is szolgált. Mikor Ady Horváth Jánossal és Szabó Miklóssal belépett a diszterembe, az ifjúság — mintegy huszonöten lehettek — harsányan megéljenezte a költőt, aki mindenkiel kezét fogott. Több mint félóráig időzött a diákok között.

Amint Durkó Antal nyug. békési gimnáziumi igazgató írja hozzám intézett levelében, Ady kívánságára a fiatalok kuruc nótákat énekeltek, amiket ő is velük énekelt. Szabó Miklós ollégiumi tanár emlékezése szerint Ady határozott kívánságára néhány kollégista elénekelte az mert katolikus egyházi dalt, amely a gyászmise liturgiájához tartozik és egy latin prózai zöveg (Libera me Domine a morte perpetua) régi fordítása:

Ments meg, uram, engem, az örök haláltól,
Ama rettenetes napon minden bajtól,
Ha majd az ég és föld meg fognak indulni
S eljössz a világot lángokban ítélni.

Az ének témája rokon a XIII. századi Thomas de Celano *Dies irae, dies illa* kezdetű énekével, amit Babits Mihály (*Amor Sanctus*) és Sik Sándor (*Himnuszok könyve* 1943) fordítottak magyarra. Mindenesetre jellemző a kálvinista Adyra ennek a katolikus egyházi éneknek kiválasztása.

*

A lírizmus a század elején divatba jött Magyarországon. Mindenki tudott könyv nélkül néhány verset a legújabbakból, mindenki, aki a vitatott irodalomért lelkesedett — mert akkor mi valóban lelkesedtünk — Ady, Babits, Tóth Árpád, Kosztolányi köteteit vásárolta. Népszerű lett az Ady-irodalom gyűjtése is. Máról holnapra bibliofilek lettünk. Ambíciónk volt, hogy lehetőleg minden dokumentumát megszerezzük az Ady körüli harcnak, egészen a röpiratokig és az újságkivágásokig.

Az ellenzékiiség diadal felé közeledő jóleső érzése is magyarázza a fiatalok Ady-kultuszát. Úgy éreztük — némi büszkeséggel — : az idős professzorok rossz szemmel néznek ránk, a konzervatív folyóiratok ellenünk vannak. Mindez csak fokozta kitartásunkat Ady mellett. Az „öreg urak” persze nehezen szereltek le. De boldogok voltunk, mikor egy-egy tekintély kijelentette, álláspontjának fönntartása mellett, hogy Adynak van egypár igen szép verse.

*

Ha érthető az öregek ellenállása Adyval szemben, aki életszemléletében, szerelmi magatartásában, politikai lázadásában tagadása volt a régi eszményeknek, — a fiatalságot éppen az akkor divatos felsőbbrendűségi tudat kapcsolta Adyhoz. Horváth János könyvéből csak azt hallottuk ki, hogy az új költők „egy megújuló, egy nagyszerű élet Messiásai”. Aki önmagában Adyval azonosult, az abban a hitben élhetett, hogy egy új, haladó, különb, „európaibb” magyarsághoz tartozik. Amint a *Nyugat* neve életprogramm volt a vele egyidejű és a későbbi *Napkeletben* szimbolizált konzervatív magyarsággal szemben, a „nyugatos” Ady prófétai jellegével hódított. Igaz, a politikumot akkor még alig értették Adyban, de a költészet határtalan kiterjesztése a titkok, csodák, látomások, bizzarr babonák, szimbólumok, a harcos merékek világa felé: a fiatalság-terjesztésévé tette egy új, izgalmas, „magyarabb” világnak.

² Ady kollégiumi látogatásáról Mészáros György, aki azóta meghalt, cikket írt 1941 táján valamelyik szegedi napilapba.

Ady világosan megmondta, de nem tudtuk észrevenni, hogy a „csoda” forradalmat jelent:

Vagyok a láplakók csodája...
...Csoda-reggel.
Vulkánhegyek nőnek a lápon,
Végigcikkázik a világon.
Lángoszlop lesz, mi most ködös rém.
Lángfolyó lesz a szenny, salak
S a veszteglő bús akaratóból
Lesz diadalmas akarat.

Talán vulkán-hegyekre lépek
Vérvörös, büszke'lobogóval...

(*Vízió a lápon*, Új versek, 1906.)

A forradalom hirdetésétől függetlenül az üldözött és magyarságában félreismert költő természetszerűleg rokonszenvet keltett maga iránt. „Ady stának” lenni önbizalmat adó magatartás volt. A szürkéek hegedőseihez, a megálmódott álmokhoz ki akart volna visszafordulni? Dekadensnek lenni (eltekintve attól, hogy a dekadencia harcra lázadás volt): dicséretnek számított a konvencionális „fehér”, „egészséges”, oskolás irodalommal szemben.

Az ellentétet a régi és az új nemzedék között fegyelmi intézkedésekkel is fönntartották az iskolákban. Tudok esetet, hogy valaki osztályfőnöki megrovásban részesült, mert a folyosón tüntetően Ady egyik verskötetét olvasta. 1910 táján a Markó utcai gimnázium egyik ünnepélyéről legendák keletkeztek. A műsoron Ady *En a Halál rokona* vagyok c. versének elszavalása is szerepelt. Egy színésznek készülő fiú adta elő, kissé föltűnő modorban. Állítólag Erődi Béla főigazgató fölkelt és elhagyta a termet... Ez azonban legenda, de jellemző legenda. Csupán annyi történt, hogy a tanuló a főigazgató kérésére abbahagyta a szavalást. Az ifjúság tomboló tapsviharral adott kifejezést érzelmeinek. Az ünnepélyről Benedek Marcell, az önképzőkör vezetőtanára, hiteles beszámolót adhatna.

*

Az egyetemi politikában még 1918-ban is volt rá példa, hogy valakinek habilitációját a *limine* elutasították, mert az illető „nemzetietlen” szellemben foglalkozott a magyar irodalommal. Nemzetietlen itt annyit jelentett, hogy Adyt nagy költőnek tartotta... Szerb Antal csak a harmincas évek közepén, alapvető irodalmi munkásság után tudott magántanárrá lenni, felsőbb helyről jövő ellenzés dacára, egyik vidéki egyetemünkön.

Abban a félhivatalos levelezésben, amely Szerb Antal ügyében e sorok írója és Szily Kálmán államtitkár között folyt, szerepel Ady Endre magyarságának kérdése is. Legyen szabad e levelekből idézni azt a néhány Adyra vonatkozó sort Szerb Antaltól, amelyek azt a célt szolgálták, hogy a minisztérium előtt hiteles szöveggel igazolják Szerb Antal magyarság-szemléletét:

„Ady társadalomszemlélete a legszorosabban összefügg azzal az új látással, ahogy ő látta a magyarságot. Ez volt Ady legfontosabb újítása. A nemzet nagy költőinek a hivatása, hogy a nemzetet önszemlélethez segítsék. Ady előtt ezt a föladatot utóljára Arany János végezte el. Utána a költők és a nem-költők olyannak látták a magyart, amilyenek Arany János látta. Mire az Arany alkotta kép Adyig jutott, sürgős revízióra volt már szükség. A nemzet jelleme nem állandó, változik a változó korcsillagokkal, mindig új és új vonása domborodik ki. Ady, missziója tudatában, csak rosszkedvűen tudott beszélni Arany Jánosról és az általa alkotott képről:

Egy emberöltőn folyt a dárídó
S ékes meséje Toldi hűségének,
Soha egy riasztó, becsületes,
Egy szabadító vagy keserű ének.

(*Kétféle velszi bárdok*)

Az Arany-kép optimizmusa gyötörte — ő aztán elénekelt a riasztó és keserű énekeket. De az Adyban megjelenő új magyarság-elgondolást ma még lehetetlen tudományos fogalmakba absztrahálnunk. Még nagyon olyanok vagyunk, mint amilyenek Ady által lettünk, semhogy olyan objektíven tudnánk az Ady látta magyarságot körvonalazni, mint az Arany látta Toldi-magyarságot. A *tragikus magyarság* címszó, melybe össze szokták foglalni Ady magyar-

ság-fölfogását, a háború után frázissá kopott és nem is foglalja magába teljesen a képet. Ady magyarság-versei, úgy hisszük, még mindig tele vannak várakozó proféciaikkal, melyek csak későbbi emberöltők számára lesznek nyilvánvalók.” (Szerb Antal, *Magyar irodalomtörténet*, 1935, 469.)

Ebben a Szerb-idézetben az az érdekes, hogy az Ady-viták bejutottak a minisztériumi akták közé is és Ady értékelése emberek sorsát irányította. Szily Kálmán végül is az idézetek hatása alatt kedvezően döntött . . .

*

Volt a századeleji Ady-kultuszban sok nosztalgia Párizs iránt, ami együttjárt azzal, hogy a németekkel szemben bizonyos ellenkezés nyilvánult meg, éppen az ifjúság részéről. Franciásnak, „nyugatos”-nak — tehát Adyhoz hasonlónak — lenni, Nyugatra „menekülni”: akkor magasabbrendű életformát jelentett. Akkor ülte európai diadalait a francia impresszionista festészet és a szimbolikus líra. Egy fiatal müncheni művészettörténész, Fritz Burger, aki a témátlanság témáirát rajongott, kathedráról jelentette ki 1914-ben, hogy a német festészetnek előbb franciává kell lennie, hogy igazán német lehessen és önmagára találjon.

Revelációként hatott, hogy Horváth János ki merete mondani (51) az üldözött, hazarúlnak bélyegzett, Párizsba járó Adyról, hogy *nagyon jól tud magyarul*.

*

Emlékszem írók bizalmas nyilatkozataira a húszas évekből. Szabó Dezső akkor a Centrál-kávéházban trónolt, ahol a pincérek még enlegették a fiatal Adyt. Állítólag a tulajdonos, Mészáros Győző, ingyen feketekávé-kiszolgálást rendelt Adynak . . . Adyról nem nyilatkozott Szabó Dezső, illetőleg Ady volt az egyetlen, akit elismert, de a többi nyugatos költőt igen kicsinyelte.

— Kis diurnisták ezek, — mondta harsány hangon — én vagyok a nagy író . . .

Kosztolányiban — most már beszélhetünk róla — volt valami hiúsági érzés Adyval szemben. Egyszer a Vár lejtőjén levő házában meglátogattam, rengeteg könyvei között. Csak annyit mondott, hogy a „modern” lírában ő megelőzte Adyt . . . Az ő versei voltak az első „új” versek. Lehet, hogy igaza volt, nem lényeges. Adyt nem a prioritás teszi Adyvá. A kérdés mindenesetre megérdemelné a tüzetes vizsgálatot. Várkonyi Nándor írta Kosztolányiról *A modern magyar irodalom* c. könyvében (1929², 202): „Kosztolányi időrendben talán minden újítónkat megelőzte.”

*

Ady hivatalos elismerésének első külső jele volt, mikor az 1914-es világháború előtt a gyorsvonatok könyvautomatáiban 20 fillér bedobása ellenében egy Ady-novellás füzetet lehetett vásárolni.

A főváros házinyomdája 1919 tavaszán kiadott egy rózsaszínű füzetet *Szemelvények a magyar forradalmi és szociális költészetből* címmel. A kiadvány népdalokkal kezdődik, majd Tiborc panaszával folytatódik. Aztán a fáraó-jelenet részlete következik Madáchból. A versek: Vörösmarty, Petőfi, Ady, Babits, Gyóni, Karinthy, Várnai Zseni, Lányi Sarolta, Csizmadia Sándor, Kassák.

*

Gyűjteményemben van egy sokszorosított, gépírású ív. Tekintettel arra, hogy bizonyára kevés példány maradt fenn belőle és hogy az Ady-kultusz történetére fontos mozzanatokot idéz föl, teljes szervegében közlöm (az aláhúzások tőlem valók) :

Felhívás a magyar diákalakulatokhoz. A tavaszra tervezett budapesti Ady Endre ünnepség előkészítő tanácsa nevében azzal a kéréssel fordulunk minden magyar diákalakulathoz, hogy ennek az ünnepségnek nagyarányú előkészítésében és megrendezésében minket megértő igyekvéssel támogasson.

Tervünk szerint az Ady Endre ünnepség az új nemzedék most bontakozó új magyar öntudatának egyetemes jellegű megnyilatkozása lesz. Nincs szó irodalmi szakszerűségről és nem is a halott költő emlékét akarjuk megülni, mert ezekre nem a fiatalság hivatott. A bennünk élő ifjú magyarságot akarjuk kibontani, azt a szellemiséget, mely Ady Endre hallhatatlan költészetéből életrevaló súlyos tanácsokat merített. Meg kell már szólaltatnunk azt a *népi eszmet*, mely a zárt középosztály-öntudatot az ifjúságban *a magyar munkás és paraszttömegekért való szociális felelősségérzettel* olvasztja át és az új magyar öntudat gerincévé a faji mélységek talajos egészségét teszi. Széles

hatású ifjúsági mozgatóerővé kell lennünk azt a természeti magyar nemzeti érzést, mely a magyar nemzet és államiság jogi egységének széthullása ellenére is építő harmóniába fűzi össze négy világtáj egyetemes magyar ifjúságát.

Az Ady Endre ünnepség védnökei Magyarország, Csehszlovákia és Románia tekintélyes magyar vezéregyéniségei közül kerülnek ki. Az egyetemi és főiskolai hallgatókból álló ezertagú rendezőség pedig az állami határokra való tekintet nélkül minden magyar diákalakulat jelöltjeiből tevődik össze. Ezek a jelöltek személyes voltakban kerülnek be a rendezők jegyzékébe és így az Ady Endre ünnepséget nem a diákalakulatok³ rendezik, hanem ezer diák a magyar világ minden részéről. Az ünnepségre többek között Babits Mihály, Bartók Béla, Kodály Zoltán, Mécs László, Molnár Imre, Móricz Zsigmond, Odry Árpád és Szabó Dezső írókat és művészeket kérjük fel.

Az Ady Endre ünnepség jelentősége ezek után megfontolóan hármas:

1. Tudatosá teszi az új nemzedékben azokat a *népi szellemi forrásokat*, melyekből a határokon innen és túl is, a kisebbségi területeken az új magyar öntudat táplálkozik. — Közelebb hozza az ifjúság tömegeihez *Ond vezér unokáját*,⁴ aki a magyar problémát kiáltó fájdalommal fölvetette. — Összekapcsolja az ifjúságot a *magyar népi mélységekből* feltörő irodalmi megújulás élő nagyjaival. — Megsejteni műsorában a *népi kultúra* őseréjű ígérétét.

2. A fiatalság gondolkodásának homlokterébe a szabad szellemi kutatás és a szociális haladás, az abszolút európai kultúrérdeklődés és a *reális magyar sorsmegoldás* parancsát állítja.

3. Elviselhetőbbé teszi a magyar szétszóródás szomorú tényét, mert a befelé forduló *népi magyarság* jegyében közös szellemi és munkairányzatba hozza össze minden államszervezet magyar ifjúságát.

Bízunk abban, hogy hívó szavunk eleve eloszlat minden félreértést és a mély gyökerek felé orientálódó új magyar öntudat és az ebben feszülő *szociális feleletesség* eret minden magyar diákalakulat tagjaiban az adekvát gondolkodásmód helyeslő feleletére talál. Az új nemzedék gondolkozásmódja szintetikus, nem folytatódik benne az idősebb nemzedékek széttagoltsága, de összetalálkozik benne mindaz, ami az előtte járó generációk különféle irányjaiban és oldalainban jövőépítő jelentőségű. Hisszük tehát, hogy az Ady Endre ünnepség sehol sem kelt felesleges bizalmatlanságot, csupán megértést és helyeslő szeretetet.

Kérjük a tekintetes vezetőséget,⁵ nevezzen be az államközi ifjúsági rendezőségbe öt—tizenöt komoly magyar életfölgógású egyetemi vagy főiskolai hallgatót.

Az előkészítő tanács nevében:

Arady Zsolt, Kertész Dániel, Kessler-Balogh Edgár, Mohácsy Endre, Tóth Kálmán és Vass László.

Levélcím: Mohácsy Endre, Budapest, I., Ménesi-út 11.

A cím: az Eötvös Kollégium volt. Föltűnő a fölhívás szövegében, hogy erősen hangsúlyozza a népi és szociális szempontokat. A fönti fölhívással kapcsolatban — főleg Kertész Dániel szíves közlései alapján — a következőket tudtam megállapítani.

A fölhívás 1928-ból való. Az aláírók közül Arady Zsolt Szlovákiából jött Magyarországra, verseket írt, a *Széphalomba* is dolgozott (1929). Jelenleg Rómában él. — Kertész Dániel Juhász Géza tanítványa volt Debrecenben. 1931—1934-ben a debreceni Ady Társaság titkára. Budapesten közgazdasági egyetemet végzett. Jelenleg a *Sportfogadás* c. lap szerkesztője. — Kessler-Balogh Edgár Szlovákiából származik, a szlovákiai magyar fiatalok Sarlós-mozgalmának egyik vezetője a 20-as évek végén, 1940 óta Erdélyben él. 1950 körül a kolozsvári Bolyai Egyetem rektora volt. Jelenleg ugyanott a magyar irodalom tanára. — Mohácsy Endre az Eötvös Kollégium tagja volt. Jelenleg Hajdúnánáson gimnáziumi tanár. — Tóth Kálmán református lelkész, zeneszerző, a megújított *Énekes könyv* szerkesztője. Budapesten él, a ref.

³ Erre a megkülönböztetésre nyilván azért volt szükség, mert a „diákalakulatok” egységes állásfoglalása Ady mellett nem lett volna elérhető. Z. B.

⁴ Ond vezér unokája: Ady Endre, aki ilyen című versében azt írta, hogy „nincsen hozzá semmi közöm”. Ezt a fájó kijelentést, azt hiszem, nem kell szösz szerint venni. Éppen ez a tiltakozás mutatja, hogy „van” köze Ond vezérhez. Bóka László írja (*Vdy pályakezdése*, 1955, 16): „Nem véletlen, hogy éppen az *Ond vezér unokájá*-ban nevezi magát *fajából kinőtt magyar-nak*.”

⁵ Ez rám nem vonatkozhatott, mert semmiféle „diákalakulat” tagja nem voltam. Z. B.

theologia tanára. — Vass László rosznyói származású, az Eötvös Kollégium tagja, újságíró. Meghalt 1951-ben. Róla írta Móricz Zsigmond *Vass fiákeres fia* c. novelláját.

Az Ady-ünnepség szálai az 1926-ban megalakult Bartha Miklós Társaságra nyúlnak vissza. Ennek törzsgárdája a Hársfa-u. 59/B alatti diákotthonban lakott. Voltak közöttük festőnövendékek, muzsikuskok, bölcsészek, mérnökjelöltek, közgazdászok. 1927 tavaszán elhatározták, hogy megünneplik Móricz Zsigmond 25 éves írói jubileumát. Az ünnepséget 1927. máj. 21-én meg is rendezték. Ebből az alkalomból kiadtak egy füzetet, amelyben 500 aláíró tett hitet Móricz Zsigmond mellett. Szerepelt az ünnepélyen Kodály Zoltán és Kosztolányi Dezső is.

Ebből a Móricz-jubileumból csírázott ki az Ady-ünnepség 1928-ban. A program két napra terjedt. Ady sirjánál Juhász Gyula beszélt és Kertész Dániel szavalta el a *Bujdosó kuruc rigmusa* c. Ady-verset. Este a Zeneakadémia nagytermében irodalmi ünnepély volt, amelyen Rudnay Gyula előadást tartott a modern magyar festészet *népi motívumairól*. Másnap a régi Képviselőház nagytermében ifjúsági nagygyűlést rendeztek, amelyen Szabó Dezső volt a szónok. Győry Dezső *Uj arcu magyarok* c. versét mondotta el. A végén a diákvezetők fogadalmat tettek, hogy Ady szellemét ápolják. Megjelent ebből az alkalomból az *Ifjú szívekben élek* c. hatíves füzet, amelybe Kodály Zoltán, Juhász Gyula és Szabó Dezső is írtak.

*

Ady emléke elválaszthatatlan annak a generációnak életétől, amely a század elején volt fiatal. Ennek a nemzedéknek fájó és boldog élménye volt az Ady körüli harc. Sebeket kapott és lelki jutalmakban részesült. Ilyen jutalom volt az az Ady-érem, amit — baráti viszonzásul a *Széphalom* Ady-cikkeire — a *Nyugattól* kaptam. A nagy alakú bronz-érem, talán, mert bronzból volt, több bibliofil relikviával együtt, elkallódott a háború viszontagságaiban. Az Ady-harcnak azonban sok nyomtatott és kézírásos emléke megmaradt könyvtáramban: Ady öreg szívekben is él.

BARTA JÁNOS

ARANY-ADALÉKOK

1. Arany prózai műveinek gyűjteményében olvassuk az *Irányok* c. hosszabb tanulmányt, amelynek befejező része rövid pillantást vet az antik lírára. Annak bizonyítására, hogy ez nem volt tisztára ódai jellegű, hanem dalszerű darabjai is voltak, az ú. n. szkoliókat említi meg, s egyet illusztráció gyanánt saját fordításában mindjárt közöl is: *Mirtusz lombja közé fonom be szabályam...* (Akadémiai kiadás VI. 239., az egykötetes prózai kiadás 387—88. lapján.)

Vargha Balázs az akadémiai kiadásról írt bírálatában (*Itk* 1953. 362. l.) gyanúba veszi ezt a fordítást: hátha nincs is eredetije, hátha Arany saját zsarnokellenes versét csempészte a görög név alá. („Feltehetjük, hogy a vers Arany eredeti műve, amelyet szkolionnak és görög fordításnak álcázott.”) Gyanút kelthet valóban, hogy a szerző megjelölése nem következetes: a tanulmány *Kallistrates*-t mond, az 1867-es összkiadás *Kallimachos*-t.

Az illusztráció, esetleg a politikai rejtőzködéssel indokolva, nem volna lehetetlen, ha a *Kallimachos* szkolionok hazánkban is, másutt is híres és hírhedt példáit termelték volna. De az illusztráció sem van szó, csupán arról, hogy (hihetőleg) Arany emlegette a görög költőt, és megnevezte. A kis dal (szkolion), amelynek a fordítását a *Classica* c. gyűjteményem egykori klasszifikológia-professzora, Vargha Balázs közölte (a *Classica* népek és hellének-kötet 480. lap), valóban Arany őrizte meg: nem Kallimachos az, nem is Kallistrates, hanem Kallimachos.

Az illusztráció eredetije, mint a *Classica* c. gyűjteményem új, kritikai kiadása megtalálható: Bergk, *Poetae lyrici graeci*, Pars III. Poetae lyrici graeci, 10., 11. és 12. sz. szkolion. (Teubner, 1914-es kiadás.) A négy külön szám alatt közölt, összesen 16 sort Arany összefüggő költeményként fordítja. Fordítása, Vargha László kartársam felvilágosítása szerint, csaknem tükörszerűen hű és pontos; Arany általában így fordít. Eltérés csak a 15. és 16. sorban van; e kettő Bergknél azonos a 3-4. sorral, Aranynál nem teljesen. Nem tudni: ő vett-e szabadságot magának, vagy más változat volt a kezében, mint a Bergknél közölték.

2. Arany a *Szépirodalmi Figyelő* 1860-as évfolyamában megbírálta Vas Gerebennek *Pörös atyafiak* c. regényét. Maga a bírálat kritikai irodalmunk egyik legkitűnőbb alkotása; klasszikus mintaképe az egyetemi szemináriumainkban dívó „regényelemzés”-nek. Arany itt sem hagy elvi tanulság nélkül: a maga realista esztétikájának s a regényelméletnek néhány lé-